

II. TÖRTÉNELEM

KOSSUTH NEMZETELMÉLETE

Írta: KÁVÁSSY SÁNDOR

1. Az a kérdés, hogy mi a nemzet, Európában a XVIII. század közepétől lett beható figyelem tárgya [1]. A kérdést — mint azt ma már tudjuk — valójában a kor, a polgári nemzettéválás hozta magával, amely szükségszerűen vezetett el ahhoz a felismeréshez, hogy a rendi nemzetfogalommal nem lehet mit kezdeni, ha a valósággal szembesítik, minthogy azt a fejlődés már réges-rég meghaladta, és a nemzetfogalom csak akkor foglалhatja el a társadalom tudatában az őt megillető helyet, ha a valóság talajára állítják, és annak megfelelően fogalmazzák újra.

A nemzetfogalom újrafogalmazásában a kezdeményező szerepét az emberi gondolkodás nagy forradalmárai, a francia felvilágosítók játszották, akik a rendi nemzetfogalmat, mint ésszerűtlent a lombtárba dobták, és a társadalmi valóságnak megfelelően, s a népfelség alapján a nemzetet a néppel azonosították, a nemzet fogalma alá a nemzetté lett népet állították [2], amely a polgári átalakulás kiegyenlítő folyamatában, a terület, a népesség, a termelőeszközök egyesítése, a politikai centralizáció, valamint a népen belüli különbözőségek fokozatos elhalványulása révén politikai tekintetben is egységesebb s etnikailag is meghatározhatóbb közösséggé formálódott [3].

A felvilágosítók, amikor így cselekedtek, valójában haladó osztály képviselőihez méltóan jártak el, s minden ízében forradalmi tettet hajtottak végre. Nem csupán eleget tettek a történeti parancsnak, és az új nemzetfogalom megalkotásával nemcsak bevezették a nemzetszemlélet forradalmát, hanem egyúttal a politikai hatalom meghódítására törő burzsoázia számára is nagy erejű ideológiai fegyvert kovácsoltak. Minthogy a rendiség évszázadaiban a nemzetfogalom köre egyedül a politikai hatalmat birtokló nemességre korlátozódott, és így valójában politikai közösséget jelölt, amely forrása a hatalomnak, és amelynek joga az uralkodás, a nemzet fogalmához az a képzet tapadt, hogy a hatalom is csak azokat illetheti meg joggal, akik a nemzetet alkotják. Így, amikor a felvilágosítók elvetették a nemzetfogalom feudális osztálytartalmát, fegyvert adtak a burzsoázia kezébe, amelynek birtokában harcra szervezhette a tömegeket, és élükön meghódította a hatalmat, amelyet azelőtt azon a jogcímen, hogy ő a nemzet, a nemesség birtokolt.

Engels műveiben megemlékezik arról, hogy mind a XVIII., mind a XIX. században a politikai összeomlást, vagyis a feudális rend bukását, „filozófiai forradalom vezette be”, vagyis más szavakkal: a burzsoázia előbb a gondolkodás síkján mért halálos csapást a feudális rendre [4]. Amikor tehát a nemzetszemlélet forradalmáról és a nemzetfogalom forradalmi átalakításáról beszélünk, nem mulaszthatjuk el leszögezni, hogy valójában ezek is a filozófiai forradalom tényei voltak, ennek keretében tartoztak, és csak ennek keretében értékelhetők és ismerhetők meg helyesen, mint-hogy szerves részét alkották annak a kegyelemdőfésnek, amit a diadalmas burzsoázia a rendiségnek az ideológia frontján adott.

A francia példa rövidesen majd mindenütt követésre talált, ahol a feltételek már megérették. A haladás hívei mindenütt leszámoltak a halálra ítélt rendi nemzetfogalommal, és helyére a polgárság nemzetfogalmát állították.

Nálunk, a magyar történetben a nemzetszemléletnek ez a nagy forradalma a XVIII. század utolsó negyedétől a XIX. század közepéig tartott [4 a], s a politikai nemzetnek a XIX. század első felében kialakult új elméletével ért véget, amelyet a magyar politikai köztudat egységesen elfogadott, s amely azután a rendi nemzetfogalom helyére lépve közel egy évszázadon át, mint a polgári Magyarország hivatalosan is elfogadott elmélete, mondhatni a népi demokratikus korszak kezdetéig érvényben maradt, és alapvetően határozta meg a magyar politikai világ nemzetszemléletét.

Ez a nagyhatású és nemzedékek során érvényesülő elmélet, minthogy megfogalmazásából Eötvös, Deák és mások mellett Kossuth is részt vállalt, és uralomra jutásában is szerepet játszott, Kossuth nemzetszemléletének is alaptényezője volt, és nemzetfogalmának is alapanyagát alkotta. Ha tehát Kossuth nemzetfogalomról alkotott nézeteit tisztán akarjuk látni, és gondolatait maradék nélkül kívánjuk megérteni, elsőként is a politikai nemzet elméletéről kell szólnunk.

A politikai nemzet elméletét a reformkori magyar liberálizmus, a polgárosodó magyar nemesség osztályideológiája hívta létre azzal az elvi igénnyel, hogy a rendi nemzetfogalommal szemben a nemzet fogalmának korszerűbb, s egyúttal a kialakuló kapitalista társadalom követelményeinek megfelelő magyarázatát és megfogalmazását nyújtsa. Így, amikor a politikai nemzet elméletéről szólnunk, rá kell mutatnunk, hogy annak megalkotása nem valamilyen elszigetelt, sajátosan magyar jelenség volt, hanem egy egyetemesen ható nemzetközi törekvés egyik megnyilvánulása, amely szervesen, láncszemként kapcsolódott a kor általános európai tendenciáihoz. A kor követelményeinek szintjén állottak, s azokkal szemben törlesztettek tehát adósságot a magyar liberálisok akkor, amikor a reformkorban a politikai nemzet elméletében az egykorú és közel egykorú filozófia eredményeit is felhasználva, a rendi nemzetfogalommal egy haladottabb szemléletű nemzetfogalmat állítottak szembe.

Maga az elmélet — mint ahogy az történelmi irodalmunkban már többször is megtárgyalást nyert — arra az alaptételre épült, hogy a magyar nemzetet nem a magyarság egymagában, hanem a történeti Magyarország keretei között élő népekkel együtt alkotja, vagyis egy 1848 decemberében kelt kiáltvány szavait idézve: „Magyarország több nyelvű népnek” ad „lakhelyet és eledelt”, és az egyik „faj beszél magyarul, másik németül, harmadik tótul, negyedik ráczul, de mindez egy nemzetet formál” [5]. A tétel később, az 1860-as évek közepére úgy módosult, hogy az ország népei csak mint politikai egység alkotnak nemzetközösséget, illetőleg mint azt 1866. december 15-i beszédében Deák Ferenc mondta, „Magyarországban politikai nemzetiség csak egy van, s ez a politikai nemzetiség éppen úgy magába foglalja a románokat, mint a magyarokat, éppen úgy a szerbeket, mint a tótokat.” [6]. Végül ebben a formában nyert megfogalmazást az 1868. évi XLIV. tc. bevezetőjében, amely kimondta: „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.” [7]. A tétel végleges megfogalmazását vizsgálva, nem kerülhetik el figyelmünket annak hangsúlyos megszorításai, amelyeknek alapján könnyen juthatunk ahhoz a végkövetkeztetéshez, hogy a magyar liberálisok vagy legalábbis a törvény megalkotói „az alkotmány elvei szerint” és a „politikai tekintetben” létező nemzetet túl a valóságos nemzetet is elismerték. Mindenesetre ez a megfogalmazás arra látszik utalni, hogy a magyar liberálisok fenntartottak egy másik nemzetfogalmat is, amely egyedül a magyarságot fedte. Hogy azonban ez a valóságban is így lett volna, azt, e sorok írója, mostani ismeretei alapján megnyugtatóan megválaszolni nem tudja, és

magát a kérdést is nyitottan kell hagynia. A rendelkezésére álló források arra mutatnak, hogy a magyar politikai köztudat ezeket a megszorításokat már a kezdetkezetén elmosta, és ha magyar nemzetről esett szó, az ezek tekintetbevétele nélkül történt. Erre utal Deák fentebb már idézett 1866. december 15-i beszédé is, amelyben a mondottak mellett ezeket olvashatjuk: „mi annak: 'magyar nemzet' mindig azt az értelmet adtuk, hogy Magyarország politikai nemzetisége egy, mely magában foglal minden más nemzetiséget” [8]. Kossuth — mint látni fogjuk — még ennél is tovább ment, és nemcsak, hogy a fenti megszorításokat nem vette figyelembe, hanem az elméletet, amely a sajátos hazai viszonyokra készült, emigrációs irataiban egyetemes érvényűvé terebélyesítette, és kimondta, hogy nemcsak a magyar nemzet, hanem egyáltalában minden nemzet politikai egységként létezik.

Európának, de főleg a velünk együtt és szomszédságunkban élő népeknek akkor, amikor a magyar liberálisok műhelyében a politikai nemzet elmélete készült, merőben más képe volt a nemzet fogalmáról, mely Herder tanításai alapján nem az állampolgárok mechanikus összességére, hanem az etnikai értelemben vett népre, a populusra alapozta a nemzet fogalmát [9]. A politikai nemzet elméletéről szólva, nem kerülhetjük meg a kérdést: vajon mi a magyarázata annak, hogy a magyar liberálisok, akik történetünkben — Engelsszel szólva — „a gondolkodóerő, a szenvedély és a jellem” óriásai voltak [10], a nemzet fogalmát a fenti, meglehetősen bizonytalan alapokon nyugvó tételre helyezték.

A kérdésre, némiképp egyszerűsítve a problémát, azzal adhatunk választ, hogy nálunk a nemzetfogalom megújítását a társadalmi haladás igényei a magyar nacionalizmussal együttesen határozták meg, és a kettő közül a nacionalizmus játszotta a döntő tényező szerepét, amely a polgárosodó magyar nemesség gazdasági érdekeinek és osztályálláspontjának megfelelően a történeti Magyarország területi egységének fenntartását és a nemzetiségeknek a történeti magyar állam keretei között való megtartását, vagyis két egymással szorosan összefüggő és egymást feltételező politikai célkitűzést írt zászlájára. Vagyis: nálunk a feladat nem csupán az volt, hogy korszerű nemzetfogalmat alkossanak, és nem is csak arról volt szó, hogy a nemzet fogalmát a társadalmi valósághoz igazítsák, hanem arról is, hogy a nemzetfogalom korszerűsége mellett hűen és pontosan fejezze ki a magyar nacionalizmus középpontjában álló politikai elgondolásokat is. Ez pedig nem történhetett másként, mint az ország minden lakójára kiterjedő, politikai nemzetfogalom megalkotásával, amely a nemzetfogalmát a XIX. század elején már jellegzetesen is soknemzetiségű Magyarország testére szabta, a nemzetet az állampolgárok összességével azonosította, s mint nagy összefogó keretbe mindenkit a magyar nemzet keretébe vont, aki csak magyar állampolgárnak volt tekinthető. Valójában tehát az történt, hogy a magyar liberálisok a nemzet fogalmát nacionalizmusuknak rendelték alá, és ebből nem születhetett más, mint a politikai nemzet elmélete.

Arra nézve pedig, hogy miért épp a nacionalizmus volt az, amely végeredményében eldöntötte, hogy ilyen vagy olyan legyen a megújított nemzetfogalom, a nacionalizmusnak a népek nemzetszemléletének alakításában játszott szerepén túl, arra kell rámutatnunk, hogy miután minden nemzeti mozgalomnak alaptendenciája az önálló nemzetállam megeremtése [11], a polgári nemzettévalás, és a nemzeti mozgalmak megindulása, elsősorban és legfőképpen a történeti Magyarország területi egységét vetette kockára. A polgári átalakulást vezető magyar nemesség tulajdonképpen már a reformkorban válaszut elé került: döntenie kellett, hogy vagy jogosnak ismeri el a különállásuk tudatára ébredt nemzetiségek mozgalmait, és ez esetben szabad folyást enged azoknak, vállalva döntése minden következményét, vagy pedig teljesen

vagy részben elutasító álláspontra helyezkedik, és a történeti Magyarország egységét fenntartva az ország nem magyar népeit a magyar állam egységében tartja meg. A magyar nemesség, amely a történeti Magyarország egészét a maga nemzeti piacának tekintette [12], és azon senkivel sem kívánt osztozkodni, az utóbbi mellett döntött, és egész ideológiai fegyvertárát ennek állította szolgálatába, ami azután a nacionalizmusban a területi egység gondolatának fokozott hangsúlyozásában jutott kifejezésre. Így történt, hogy miután a nacionalizmus a társadalom életének önálló tényezője lett, csupán olyan nemzetfogalom előtt nyitott teret, és olyan nemzetfogalom útját egyengerte, amely társadalmi-gazdasági lényegét hűen fejezte ki.

Amikor tehát a magyar liberálisok a politikai nemzet elméletét megalkották, valójában nacionalizmusuknak adtak újabb elvi kifejezést, és abban nacionalista célkitűzéseiket és a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontjukat fogalmazták újra.

Lár a fenti magyarázatot a lényegre tekintve helytállónak véljük, rá kell mutatnunk, hogy a történeti folyamatot roppant sokoldalúságában és összetettségében szemlélő marxista történettudomány nem érheti be csupán a rideg gazdasági tények és tényezők megállapításaival, és ez esetben is tekintetbe kell vennie, hogy a politikai nemzet elméletének kialakításában nem lebecsülendő szerepet játszottak a történeti és politikai hagyományok, a hazafias buzgóság és más érzelmi momentumok is.

Amint az a fentiekből is kitűnik, a politikai nemzet elmélete valójában a történeti Magyarország területiségének a XVIII. század végén és a XIX. század elején nacionalista célkitűzésként megfogalmazódó gondolatát fejezte ki, és az annak fenntartására irányuló törekvésnek volt ideológiai köntöse. Azonban bármennyire is új volt az elmélet, mint minden ideológiai forma, szükségképpen kapcsolódott a készen talált gondolati anyaghoz is. Így kétséget kizáróan lehet megállapítani, hogy szoros rokonság fűzte a francia felvilágosítók nemzetfogalmához. Tőlük vették át ui. a magyar liberálisok azt a politikai nemzet elméletében is világosan megfogalmazott gondolatot, hogy a nemzet nem egyéb, mint politikai közösség, amely csak politikai tényként létezik, az állam által, az állam keretein belül. Valóban, a magyar liberálisok nemzetfogalma nem igen tért el a francia polgári „nation” fogalmától. Persze a nemzet és az állam fogalmának összekapcsolására nézve, más, egykorú nemzetelméletek is ösztönzést adhattak, hiszen tudjuk, hogy a nemzet fogalmának meghatározása szempontjából fontosságot tulajdonítottak az államnak a romantika nemzetszemlélete alapján létrejött nemzetszemléletek is. De kapcsolódott a politikai nemzet elmélete a hagyományos magyar rendi nemzetfogalomhoz is. Az a gondolat ui., mely a politikai nemzet elméletében oly élesen nyert megfogalmazást, hogy ti. a nemzet meghatározása szempontjából nincs jelentősége az etnikumnak, közvetlenül a rendi nemzetfogalomra vezethető vissza. Az elmélet megalkotói, a magyar liberálisok ezt a gondolatot, amely egyben alapgondolatuk, már többé-kevésbé készen találták a rendi nemzetfogalomban, amely évszázadok óta politikai közösségnek fogta fel a nemzetet, s mindenkit a nemzet tagjának tekintett, aki csak az alkotmány sáncain belül állott, nem tekintve a nyelvi, vagy nemzetiségi hovatartozást [13].

A magyar politikai világban az egy Széchenyi-kivételével, aki ebben a kérdésben messzebb látott kortársainál [14], a politikai nemzet elméletével nemcsak a nemzetfogalom kérdését látták elintézettnek, hanem úgy vélték, hogy abban a soknemzetiségű Magyarország egész szörnyű bonyodalmára is megoldást találtak. Nem kevesebbnek, mint annak hiú illúzióját táplálták, hogy az általuk megalkotott elmélet, a szívekbe és az elmékbe a történeti magyar állam iránti ragaszkodás érzését fogja ültetni, s a nemzetiségek a polgári szabadságjogok ellenértékéként lemondanak már ekkor jelentkező nemzeti törekvéseikről, népi mivoltukat is feladva, fokozatosan magyarrá

lesznek. Jellemző pl., hogy Kossuth még öreg korában sem tudott leszámolni ezzel az illúzióval: hogyha „Magyarország független és szabad, akkor Magyarország nem magyar népeisége is jó magyar lesz — írta —, mint a régi Elzász németjei is jó franciákká lettek” [15]. Nemzetiségi oldalról azonban a politikai nemzet elmélete a kezdettől visszautasításra talált, mivel abban nemcsak a magyar állami egység hangsúlyozását látták, hanem nemzetiségük pusztá létének tagadását is.

Volt idő, amikor ebben az elméletben a magyar politikai bölcsesség megnyilatkozását látták. Ma már, elfogultság nélkül, aligha tekinthetjük többnek, mint mesterségesen kialakított elméleti szerkezetnek, amely azon túl, hogy a polgárosodó magyar nemesség nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontját és az államterületi egység gondolatát kifejezte, valójában sem a magyar nemzet fogalmának igazi meghatározását, sem a nemzetiségi kérdés megoldásának ügyét nem szolgálta, azt egyedül az erőszak és a politikai rövidlátás emelhette érvényre. Mégis, a társadalmi haladás oldaláról vizsgálva a kérdést, nem értékelhetjük teljesen és egyértelműen negatívan. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy történeti pályáját mint antifeudális elmélet kezdte, amely a rendi nemzetfogalomnál haladóbb szemléletet képviselt; amely nemesek és nem nemesek között különbséget nem téve szerepet játszott a feudalizmus lebontásában, s amely a polgári szabadságjogokat a nemzetiségekre is kiterjesztve részben az ország nem magyar népeinek érdekeit is kifejezte. Több megértéssel talán a soknemzetiségű Magyarország viszonyai között a népek közötti együttműködés és egységfront elméleti alapja lehetett volna a Habsburg-iga és a feudalizmus elleni harcban. Persze, amikor ezt itt így megállapítjuk, tisztában kell lennünk azzal is, hogy már a kezdet-kezdetétől magában hordta annak lehetőségét is, hogy a nemzetiségi elnyomás eszmei fegyverévé váljon.

A XIX. század közepétől a nemzeti kérdést és a magyar sorskérdéseket világos szemmel látó politikusok egy csekély töredéke, mindenekelőtt és elsősorban Mocsáry Lajos felismerték, hogy a politikai nemzet elmélete alkalmatlan eszköz a nemzet ügyének szolgálatára, hamis tudatot táplál, hamis célokhoz vezet, és ezért leszámoltak vele. Mocsáry 1858-ban megjelent „Nemzetiség” c. művében már új meghatározását adta a magyar nemzet fogalmának: „Létezik magyar nemzet — írja —, ti. öszszessége azon embereknek, kik közös magyar eredetűek, magyarul beszélnek, s egymás iránt családi érzellemmel viseltetnek.” [16]. Ugyanakkor a nemzetiségek jogos követelésének megfelelően elismerte az országot lakó nem magyar népek önálló nemzetiségét is [17]. A többség azonban, az emigrációba szakadt Kossuthal, abban a hisszemben, hogy az ügyet a legjobb eszközzel szolgálja, kitartott a politikai nemzet elmélete mellett, tovább úszott a liberális árral.

2. Kossuth nemzetelméletét filozófiai módszerességgel kifejtetten egyik művében sem találhatjuk, s így a feladat, mely a nemzetszemléletét feltáró történészre hárul, csak a rekonstrukció módszerével oldható meg. Ennek feltételei azonban Kossuth műveiben adva vannak, minthogy az 1840-es évektől már a Pesti Hírlapban megjelent cikkeiben és későbbi műveiben elszórtan egyre gyarapodó mennyiségben találhatók olyan utalások, megjegyzések, amelyek nemcsak nemzetelméletének restaurálására nyújtanak módot, hanem nemzetelmélete fejlődésének megvilágítására is.

Azok a gondolatok, megjegyzések és utalások, amelyekre Kossuth reformkori iratait olvasva már gyakran találhatunk, nem hagynak kétséget az iránt, hogy Kossuth teljes biztonsággal ismerte fel, és tudatában volt annak, hogy a kor, amelyben él, fő tendenciaként a nemzetetválást — szavait idézve — „a nemzeti egység” „világírány”-át hordozza magában [18]. Egyszersmind azzal is tisztában volt, hogy a szeme

előtt lejátszódó folyamatot gigantikus törvények és erők hajtják előre, amelyekkel szembeszállni, amelyeknek „útját állni nem lehet” [19].

Idealista történet szemlélete azonban megakadályozta abban, hogy ezeket az erőket és törvényeket felismerhesse, s noha benne élt a kor áramában és a gyakorlati harcban, az igazi okoknak és mozgatórugóknak csak a megsejtéséig jutott. Így történt, hogy a már szinte egész Európát sodrával ragadó nagy folyamatot egy általánosan ható elv működéséből magyarázta. Ez elv, röviden összefoglalva, a következő: a nemzeteknek, hasonlóan az emberekhez, „egyesítésük” van, ha ezt megtörik és megszaggatják, szükségképp az egység erői jönnek működésbe; ez annyiszor ismétlődik, ahányszor a nemzettest megtöretésére sor kerül. Arra, hogy az elv miért pont az ő korában hozta működésbe az egység erőit, a napóleoni háborúknak és annak következményeiben találta meg a magyarázatot. Napóleon — hangzik a magyarázat — hódításaival súlyos sebeket ütött az európai nemzetek egyesítésén, és a bajokat azután sem orvosolták, miután ő eltűnt a színről: nem vették tekintetbe sem „a politikai egység”, sem „a népindividualitás ösztönszerű irányá”-t, amire szükségképpen érvénybe lépett az elv, s mozgásba jöttek az egység erői [20]. Végeredményben tehát a nemzettévalás közvetlen történeti indokát a napóleoni háborúknak, a bécsi kongresszus és a Szent Szövetség által megteremtett európai rendben jelölte meg.

A fent ismertetett fejtegetések a továbbiak szempontjából két tekintetben is tanulmányosak. Egyfelől kitetszik belőlük, hogy a nemzetet az emberrel, vagyis a társadalmi szervezetet az élő szervezettel szemlélte hasonlóan; az a felfogás tehát, amely Menenius Agrippa óta tartotta magát, Kossuth nemzet szemléletéhez is utat talált. Másfelől világos, hogy Kossuth a nemzettévalás folyamatát, a mi felfogásunk merő ellentétékképp, valaha már nemzeti létre jutott népek mozgalmaként fogta fel.

Valóban, Kossuth nem tekintette a nemzetet merőben új, soha nem létezett társadalmi keretnek. Mint az, egy későbbi utalásából kiderül, az európai nemzetek kialakulását a népvándorlás korára tette, amelyről egy helyen, mint „nemzetalkotó őskor”-ról emlékezik meg [21]. Ennek megfelelően már az István-kori magyarságot is nemzetnek tekintette [22]. Arra lehet tehát következtetni, hogy a nemzettévalást különböző fokokon is megismétlődhető folyamatnak fogta fel. Ezt látszik alátámasztani az az öregkori, s nagyjában a Hegel-féle triáda sémájára emlékeztető megállapítása is, amelyben azt a véleményét juttatta kifejezésre, hogy az egyszer már nemzetté lett népek, adott esetben (így pl. önálló állami létük megszűnése esetén) néppé süllyedhetnek, kedvező fordulat esetén pedig ismét nemzetté szerveződhetnek [23]. Kossuth ismerte a fejlődés fogalmát, és így feltehetőnek véljük, hogy amennyiben megismétlődhető folyamatnak tartotta a nemzettévalást, azt mindig magasabb szinten megismétlődőnek képzelte el. Ez a felfogás pedig — mint erről a továbbiakban még lesz szó — abban gyökerezett, hogy Kossuth számára az önálló állami lét jelentette azt a minőségi határt, amelyen innen és túl az egyes közösségek nemzetnek vagy nem nemzetnek számítottak. Ha valamely nép elérte az önálló állami lét szintjét, az Kossuth számára nemzet volt, ha viszont idáig még nem jutott, vagy önálló államiságát elvesztette, számára nem volt, illetőleg megszűnt nemzetnek lenni.

Végeredményben az látszik levonhatónak, hogy Kossuth szemléletében a nemzettévalás az állam kialakulásának folyamatával azonosult, illetőleg azt az önálló állami lét megteremtésére irányuló törekvésekkel vette egynek. De egyes jelek alapján arra is következtetni lehet, hogy Kossuth a nemzettévalást akként is lehetségesnek tartotta, hogy az egyes nemzetek nemzeti létüket magasabb szinten temelik újra, vagyis: régi minőségükben megszűnnek nemzetnek lenni, s „megifjul”-nak, „újja-szület”-nek [24], a nemzeti létnek merőben új, magasabb rendű formáját hozzák

létre. Innen van, hogy a polgári nemzettéválás általa is megfigyelhető folyamatát, nemzeti egységmozgalomnak fogta fel. Ha beszélt is olykor az egykorú európai népek nemzetté levéséről, azt mindig csak ebben az értelemben tette.

Hangsúlyoznunk kell azonban, Kossuth éles szeme a nemzetek egységben való újjászületésének két fontos mozzanatát is meglátta. Így például világosan ismerte fel, hogy a nemzeti egység szükségszerűen a feudális széttagoltság felszámolásával, s a területi egység megteremtésével jár együtt [25]. De nem maradt előtte rejtetten az a tény sem, hogy a nemzetegység kialakításának egyik döntő tényezője a kibontakozó tökéletes termelés. Ennek a felismerésnek 1842-ben hangot is adott, amennyiben rámutatott, hogy a német vámszövetség pár éves fennállás óta többet tett a német nép egy-egyéért, mint a fejedelmek szövetsége (Deutscher Bund) negyedszázados működése alatt. Leszűrendő tanulságként meg is állapította, hogy az a tartomány, amelyik a vámszövetségbe belép, az „következőleg előbb vagy utóbb németté lesz.” [26]. Meghamisítanánk azonban nézeteit, ha elhallgatnánk, hogy a szellemi mozgató rugókat ez esetben is a gazdasági tényezők elé helyezte, és az utóbbiaknak csak másodlagos szerepet tulajdonított. A történeti fejlődés elsőrendű mozgató rugóit az eszmékben vélve felismerni [27], a német vámszövetség szerepére is azzal adott magyarázatot, hogy „a szétdarabolt német nemzeten a nemzetegység szelleme leng.” [28].

Azonban bármilyen sajátosan értelmezte is a nemzettéválás folyamatát, annak mégis teljes tudatában volt, hogy az általa megfigyelhető nemztélevés a polgári nemzetek kialakulásához vezet. Nemegyszer hangoztatta, hogy az „ép, egészséges nemzeti test előteremtésé”-hez „az úrbéri viszonyok gyűlölségnemző válaszfala”-inak lerontásán [29], a „szabad föld” megteremtésén [30], tehát az addig jogtalan népnek a polgári szabadságban való részvételén át vezet az út. Nem véletlenül hangsúlyozta tehát, hogy Európa népei „a XIX. század kellékeinek értelmében” [31] kívánnak nemzetté lenni.

A kezét korának ütőerén tartó Kossuth természetesen azt is világosan látta, hogy az egységben újjászülető, és a polgári társadalom felé haladó nemzeti közösségeknek nem felelhetnek meg a rendi világ nemzetről alkotott elképzelései. 1845-ben teljes határozottsággal mutatott rá, „hogy a népek életében nem egy jelentékeny eszme van, amelynek értelmezése ma már nem az, mint századok előtt vala. Ilyen eszme e szó is: nemzet.” [32]. Ennek megfelelően a kor színvonalán fogalmazta meg a nemzetfogalomról alkotott nézeteit is.

Amikor Kossuth a politikai élet színterén megjelent, nálunk, a haladás táborában, a nemzet mibenlétéről és lényegéről két felfogás uralkodott. Az egyik a német romantika, vagyis Herder bölcséleti alapvetése nyomán a nemzetet etnikai-nyelvi közösségeknek tekintette és ennek megfelelően a magyar nemzetet az etnikai értelemben vett magyarsággal azonosította. Ezt a felfogást vallotta Kölcsey [33], és ennek volt híve Széchényi István is [34]. De már készen állott a nemzetfogalomnak az az értelmezése is, amelyből a liberálisok utóbb a politikai nemzet elméletét alakították ki, vagyis az a felfogás, amely a nemzetet politikai egységnek fogta fel, s magyar nemzeten az ország lakóinak összességét értette. Ez a felfogás — mint ismeretes — 1790–91-re ment vissza, s első elvi megfogalmazását akkor nyerte, amikor a szerb nemesek és polgárok azzal a követeléssel léptek fel, hogy a szerb népet önálló nációnak ismerjék el, és számára külön területet hasítsanak ki. A követelést a rendek akkor azzal utasították vissza, hogy mind a szerbeket, mind pedig azokat a nemzetiségeket, amelyek „Magyarországot és a kapcsolt részeket lakják, magyaroknak, a közös hazáinak nyilvánít”-ják [35]. Határozott, már nemzetszemlélet formájában ez a felfogás az 1825–27. évi országgyűlésen fogalmazódott meg, amikor ismét szóba került

a nemzetfogalom kérdése, s a rendek arra az egyértelmű álláspontra helyezkedtek, hogy Magyarországon csak egy náció van, a magyar [36].

Kossuth — mint arra a bevezetőben már rámutattunk — az utóbbit fogadta el, s 1847. december 11-én tett kijelentésében, amely elsőül ad módot nemzetfogalmának felidézésére, már ennek gondolatkörében fogalmazta meg álláspontját. Kérdésünk vizsgálata szempontjából fontos szavai így hangzanak: „Mint hogy e szó alatt ‚nemzet‘ polgári státuszban több értetik, mint csupán az, hogy valaki mily nyelvet beszél, ezennel kijelentem: hogy én soha, de soha a magyar szent korona alatt más nemzetet és nemzetiséget, mint a magyart elismerni nem fogok. Tudom, hogy vannak emberek és népfajok, akik más nyelvet beszélnek, de egy nemzetnél több itten nincsen.” [37].

Kijelentéséből már az első tekintetre világos, hogy itt a politikai nemzet fel fogásával állunk szemben: Magyarország soknemzetiségű ország, „vannak emberek és népfajok, akik más nyelvet beszélnek”, de ezek különbözőségük ellenére is egy nemzetet alkotnak, és pedig a magyart.

Kossuth e kijelentésekor már jóval túl volt a negyvenen, épp negyvenöt éves volt, és így szükségszerűen kell feltennünk a kérdést: vajon ezt megelőzően mi volt álláspontja a nemzetről, közelebbről pedig a magyar nemzetről?

A rendelkezésre álló adatok hiányai miatt erre a kérdésre egészében megnyugtató választ nem adhatunk. Egy 1841-ből származó megállapítása, melyben annak a véleményének ad kifejezést, hogy a nemzeti egység a politikai egység tőszomszédságában foglal helyet [38], arra enged következtetni, hogy Kossuth már korábban sem állott egészen távol attól, hogy a nemzeti egységet a politikai egységgel azonosítsa. Egy 1846-ból való kijelentése pedig arra látszik mutatni, hogy hatások Herder eszméi részéről is érték, ebben a megnyilatkozásban ui. annak a meggyőződésének ad hangot, hogy a „nyelvben, nemzeti szokásokban, nemzeti ízlésben, nemzeti műnek méltánylásában, szóval a társasélet összes viszonyaiban rejlik összesen a nemzetiség” [39]. Sőt, ha fent idézett 1847-es kijelentését alaposabban is szemügyre vesszük, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy az, azon a ponton mutatja Kossuth nemzetelméletét, amelyen a herderi eszméktől való eltávolodás már bekövetkezett, de a teljes szakításra még nem került sor. Kossuth ui. ekkor még nem vitte teljes tagadásba a nyelv meghatározó szerepét, csupán azt állapította meg, hogy a nemzeten többet kell érteni, mint azt, „hogy valaki mily nyelvet beszél”, vagyis a nyelvi hovatartozás önmagában nem ad elegendő alapot a nemzet fogalmának meghatározásához.

Arra nézve, hogy a magyar nemzet fogalmát miként határozta meg, adataink nincsenek, erre csupán a fenti általános elvekből következtethetünk. Ezek pedig arra látszanak mutatni, hogy Kossuth magyar nemzetfogalma előzőleg a herderi tanítások alapján fogalmazódott meg.

Kossuth nemzetelmélete a politikai nemzet vonalán fejlődött tovább, és a nemzetről alkotott képe tökéletesen azonosult a magyar liberálisok felfogásával. Bár ez az azonosulás elsősorban emigrációs iratai alapján mutatható ki, ez még nem jelenti azt, hogy ez már korábban nem következett be.

Az emigrációs iratok egyben arról is tanúságot tesznek, hogy Kossuth nemcsak vállalta a politikai nemzet koncepcióját és alapjává tette nemzetelméletének, hanem azt kérlelhetetlen logikával, következetesen ki is teljesítette, vagyis eljutott annak kimondásához, hogy minden nemzet csupán politikai tényként, politikai közösségként létezik. Igen tanulságos erre nézve egyik 1858-ból származó megállapítása: „Ugyanazon egy nemzetiség lehet több nemzet, s egy nemzeten belül sok nemzetiség.” „Igen sok nemzet van a világon, melynek tagjai különféle nemzetiséghez tartoznak,

sőt alig van állam, melynek minden lakosa ugyanazon egy nemzetiséghez tartoznék...” [40]. Hasonló gondolatot találhatunk egy 1867-ben kelt írásában: „Egy létező nemzetnek politikai egységét a faj-nyelv-valláskülönbségek nem teszik lehetővé. Legvilágosabb példa erre a politikai organizáció két ellentétes véglete: az orosz birodalom és a republikánus Észak-Amerika.” [41].

A fentiek alapján kézenfekvő az a következtetés, hogy Kossuth személyében a politikai nemzet elméletének egyik legkövetkezetesebb teoretikusát tarthatjuk számon, aki a speciálisan magyarországi viszonyokra készült elméletet egyetemes érvényűvé terebélyesítette, és ennek alapján végül megfogalmazta azt a tételt, hogy a „nemzet különböző nemzetiségekből állhat s áll is mindenütt” [42].

További tisztázódó kérdésként merül fel: vajon milyen okok készítették Kossuthot arra, hogy a nemzetfogalom fent ismertetett koncepciói közül az utóbbit, vagyis a politikai nemzet koncepcióját válassza. Kossuth fent említett 1847. évi kijelentésének eddig még nem idézett részében, erre lényegében azzal ad magyarázatot, hogy az ország népei között súrlódásoknak és ellentéteknek forrása „az eszmék”-nek az a „zavara”, hogy a nyelvet a nemzettel „nemcsak homogenumnak, hanem synonymumnak” veszik, és ennek alapján „a magyar korona alatt levő birodalom népei között” a „külön nemzetiségek eszméi”-t állítják fel [43]. Kossuth érveléséből arra következtethetnénk, hogy csupán azért tört a politikai nemzet koncepciója mellett lándzsát, mivel arra a meggyőződésre jutott, hogy így szolgálhatja eredményesen az ország népei közötti béke helyreállításának ügyét. Nincs alapunk arra, hogy Kossuth jó szándékát kétségbe vonjuk, és vita tárgyává tegyük, hogy az ország népei közötti béke és együttműködés ügyét valóban szolgálni kívánta. Azonban nyilvánvalóan rossz vágányra siklanának, ha Kossuth szavait középpontnak véve megfigyeljük a lényegről, vagyis arról, ami Kossuth szavai mögött volt. A valóságban Kossuth is azért szállt szembe Herder nyelvvel és etnikummal operáló nemzetelméletével, mert az kiáltó ellentétben állott a történeti Magyarország területi egységének nacionalista célkitűzésként megfogalmazódó gondolatával. Annak elfogadása esetén ui. el kellett volna ismerni az ország nem magyar népeinek önálló nemzetiségét, továbbmenve a nemzeti örendelkezéshez való jogukat, ami maga után vonhatta volna a történeti Magyarország területi egységének felbontását. Kossuth, aki — és ezt minden kétség nélkül be kell vallanunk — tudatos nacionalista volt, visszariadt, és annak a nemzetkoncepciónak lett következetes képviselője, amely ilyen veszélyeket nem hordott magában.

Azonban már ekkor is távol állott Kossuthtól, hogy minden politikai közösséget nemzetnek tekintsen. Több helyen is nyomatékkal hangsúlyozta, hogy csak azokat a közösségeket tudja nemzeteknek elfogadni, amelyek a politikai önállóság teljességére s a társadalmi és gazdasági fejlődésnek egy magasabb fokára jutottak. „... amely nemzet valósággal nemzet, annak úgy meg kell lenni saját státuszgazdászatának, mint saját törvényeinek. Amely nemzet nem maga szab magának törvényt, s nem saját érdekei szerint intézheti közigazdászatát, az ... nem nemzet” [44]. Egy másik helyen még élesebben is megfogalmazza ezt a gondolatot: „... azon nemzet ma már csak népfaj, s nem nemzet, mely a civilizatio önálló emeltyüinek nincs birtokában. Ezen önálló emeltyük közé tartoznak pedig mellőzhetetlenül az önálló kereskedés és a műipar” [45]

A XIX. század tudatában élénken élt a nagy párhuzam: a nemzet és emberiség. A kor gondolkodása át volt hatva attól a tudattól, hogy emberiség és nemzet, mint genus és species, szerves egységet alkotnak, egymástól elválaszthatatlanok. Ez a gondolat Kossuth nemzetszemléletét is áthatotta, s már a reformkorban rámutatott, hogy a nemzeteket az emberiség tagjainak tekinti, s az emberiséget, mint „külön nemzettagokra osztott nagy világcsalád”-ot szemléli [46].

Feltehetően már ekkor világosan megfogalmazódott benne az a gondolat, amelyet az emigrációban vetett papírra: „én az emberiséget — képletilag szólva — szerves testnek szeretem tekinteni, melynek szervei a nemzetek”. „A nemzetek kettős organizmusok. Nemcsak az emberiség organikus tagjai, hanem kollektív egységek is.” [47].

Azok közül az ismérvek közül, amelyeket utóbb a nemzet alkotó elemeiként állapított meg, a reformkorban mindössze egy, a „collectiv egyéniség” jelenik meg [48]. Kossuth irataiban utóbb találkozunk azzal a megállapítással, hogy a nemzeteknek „kifejleszt s külön személyiségük” van, így arra következtethetünk, hogy „collectiv egyéniség”-en a nemzetek külön „személyiségét” értette. Kossuth úgy gondolta, hogy amiként az egyént, a nemzetet is sajátos jegyek, jellemvonások, adottságok határozták meg, vagyis a nemzetnek is van egyénisége, amely azért kollektív, minthogy abban a nemzet alkotó egyének vonásai jutnak kifejezésre [49]. Ha tekintetbe vesszük, hogy a kortárs, Eötvös József a nemzeti jelleg fogalmát úgy határozta meg, hogy az nem más, „mint azon tulajdonok összessége”, melyek a nemzetet alkotó egyének többségénél közelebbiek [50], arra a végkövetkeztetésre juthatunk, hogy Kossuth a „collectiv egyéniség” fogalmán a nemzeti jelleget értette.

Az emigrációs iratokban találunk olyan fejtegetéseket is, amelyekben Kossuth arról beszél, hogy a nemzeti jelleg forrása a „történelmileg kifejlett collectiv önczéiasság érzete”, amelyből, ha kivetkőzik a nemzetet alkotó közösség, megszűnik nemzetnek lenni [51]. Meglehetősen tájékozatlanságban hagynak azonban az iratok aziránt, hogy tulajdonképpen mit is értett „collectiv önczéiasság érzete”-n. Egészen biztosan csak annyit állapíthatunk meg, hogy Kossuth azt az összetartás legfontosabb tényezőjének tartotta, s úgy vélte, hogy annak kialakulása „collectiv függetlenséget feltételez” [52]. A legvalószínűbbnek az látszik, hogy azon a nemzetközösséget átható, lelkesítő „közös ideal”-t, illetőleg az abból adódó akarati és érzelmi egységet értette [53].

Ha jól értjük Kossuthot, arra következtethetünk, hogy kollektív egyéniségnek, vagy nemzeti jellegnek a nemzetközösség karakterét meghatározó vonások összességét, másfelől a közösség szellemi arculatát meghatározó politikai eszményt tekintette. De éppoly megindokoltnak látszik az a feltevés is, hogy a fenti fejtegetések esetén nem az egyiknek a másikkal történő kiegészítéséről, hanem az elsőnek a másodikkal való kizárásáról van szó. Vagyis arról, hogy Kossuth, miután Herder eszméinek hátat fordított, és a nemzetet politikai egységnek kezdte tekinteni, felismerte, hogy a nemzeti jelleget a politikai értelemben vett nemzetközösségből nem tudja levezetni, és azt ezért egy külső, de a nemzet közösségében mégis ható tényezőre, a kollektív öncél alapjára helyezte.

A fentieket összegezve azt lehet megállapítanunk, hogy Kossuth nemzetszemlélete a reformkorban még embrionális állapotban látszik megjelenni. Nemzetszemléletének alaptényezői: a nemzetek politikai fogalomként kezelése, s a nemzetnek mint kollektív egyéniségnek való felfogása azonban már világosan megjelentek. Arra is rá kell mutatnunk, hogy Kossuth e gondolatai alapjában pozitívan értékelendők, mivel ezek a kor viszonyai között egy haladottabb nemzetfogalom igényét fejezték ki, egyben a rendi nemzetfogalom elutasítását jelentették. Ezzel pedig ideológiai síkon a polgári nemzet kialakulását szolgálta. Joggal írhatta tehát utóbb, hogy „egyike voltam azoknak, akik munkások valánk, hogy Werbőczy nemzete helyébe faj-nyelv-valláskülönbség nélkül a nép lépjen” [54].

3. Jóllehet az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idejéből csekély számmal maradtak kérdésünkhöz kapcsolódó utalásai, ezekkel mégis külön kell foglalkoznunk, mivel arról tanúskodnak, hogy a forradalom és szabadságharc alatt Kossuth nemzetfogalomról alkotott nézetei némiképp módosultak.

Kossuth a forradalom napját, mint a politikai értelemben vett magyar nemzet születésnapját üdvözölte, és 1848. március 19-én Pest és Buda, valamint az egyetem küldöttsége előtt derűlátóan jelentette ki, hogy Werbőczy nemzete immár a múlté, a nemzetet többé nem kasztok és rendek alkotják, hanem a „15 millió magyar”, amely most már kezébe veheti sorsának irányítását [55].

Ma már tudjuk, illúziókban élt, és ezekben szükségszerűen csalódnia is kellett, hiszen a század nem a politikai, hanem a valóságos nemzetet hordozta méhében, s annak is adott életet. Kossuth gondolatvilágát ismerve, azonban kevésbé csodálkozhattunk. Aki annyi hittel, bizalommal és reménységgel nézett a polgári szabadság és jogegyenlőség jövője elé, aki annyira bízott azok kiegyenlítő és egységet teremtő erejében, mint ő, attól ezt az illúziót szinte természetesnek kell vennünk. De ezt a felfogást ekkor még az események is alátámasztani látszottak. A márciusi vívmányok a nemzetiségek körében is kedvező fogadtatásra találtak, s még nem volt nyilvánvaló, hogy azok nem kívánnak a magyar politikai nemzet tagjai lenni. Volt tehát Kossuthnak némi indoka is ahhoz, hogy a polgári szabadság mezején valamilyen egység megvalósulását remélje.

Illúzióit azonban hamarosan szertefoszlatták a valóság tényei. A nemzetiségek megújított követelései és azok Habsburg-orientációja megrendítették a politikai nemzetbe vetett hitét. 1848. április 16-án Szentkirályival együtt írt követi jelentésében már csak mint „talán”, tehát esetleg megvalósítható lehetőségként beszélt a politikai nemzetről: „Hazánk határai között sokféle nyelvű népek laknak, de van egy alap, melyen... ezen különböző népek érdekeit talán egyesíteni lehet: ez az alkotmányos szabadság, mely a különböző nyelvű népfajokat a polgárzati közös nemzetiségben... egyesítheti; ezen az alapon egyek lehetünk az Adriai-tengerig.” [56].

Távol állott azonban Kossuthtól, hogy a nemzet fogalmáról alkotott nézeteit revízió alá vegye, s a politikai nemzet helyett valamilyen újabb nemzetfogalmat alakítson ki. Ezzel nemcsak ő volt így, hanem a mögötte felsorakozó nemesség egésze is. Jellemző erre, hogy még 1848 decemberében is, amikor már ország-világ előtt nyilvánvaló volt, hogy a politikai nemzet meghirdetett gondolatának az önálló létük tudatára ébredt nemzetiségek körében talaja nincsen, még ekkor is a politikai nemzet gondolatával igyekeztek a háborgó nemzetiségeket lecsillapítani. „Az isteni gondviselés úgy akarta — olvashatjuk az Országos Honvédelmi Bizottmány szlovák lakosságához 1848. december 4-én intézett kiáltványában —, hogy Magyarország több nyelvű népének adjon lakhelyet és eledelt. Egyik faj beszél magyarul, másik németül, harmadik tótul, a negyedik horvátul, ráczul, oláhul, de mindez egy nemzetet formál. Magyarország eddig hasonló volt egy nagy és fölséges kerthez, melyben a különféle virágok békésen kelnek, nőnek és díszlenek egymás mellett, Isten, a teremtőnk dicsőségére.” [57].

Az a körülmény azonban, hogy a magyarság az ellenforradalommal szemben mégis magára maradt, Kossuth nemzetfogalmára is kihatással volt. 1848. december 14-én a képviselőház előtt tartott beszámolójában a következő megállapítást tette: „A magyar név alatt értem a hazának alkotmányos polgárait.” [58].

Ez a rövid nyilatkozat kevés alapot ad ahhoz, hogy messzemenő fejtegetésekbe bocsátkozzunk, de mégis elegendő annak megállapításához: Kossuth a nemzet fogalmáról alkotott nézeteit az új helyzethez szabta. És ezt kétféleképpen értelmezhetjük. Mivel nem mondotta ki, hogy magyar nemzetnek csak magát a magyarságot tekinti, nyilatkozatát úgy értékelhetjük, mint a politikai-nemzet fogalomnak egy javított formáját, hiszen szép számmal voltak nemzetiségek is a magyar szabadságharc táborában. De úgyis tekinthetnénk — kevesebb joggal — ezt a nyilatkozatot, mint a politikai nemzet hallgatolagos elvetését, s az etnikai nemzet elfogadását, hiszen a nemzetiségek döntő többsége a reakciót támogatta. Ez utóbbit több tény is alátámasztani látszik. Mert vajon

kiket értet magyar nemzetten akkor, amikor azt tárta a világ elé, hogy a „magyar nemzet nagylelkűen bánt a magyar hazát lakó különféle népfajokkal” [59], vagy amikor a nemzetiségi ellenforradalom ellen hívta harcra a magyar nemzetet? És még sorolhatnánk a példákat. A válasz nyilvánvaló: az etnikai nemzetre, nem pedig a politikaira!

Fejtegetéseink értékéből azonban sokat von le az a tény, hogy a magyar–román megegyezés tárgyában Simonffy Józsefhez írott levelében, a legmesszebb menő engedmények kilátásba helyezése mellett is, teljes meghatározottsággal szögezte le, hogy az országot lakó népek „külön politikai nemzetiségű”-nek elismerésébe sem ő, sem a kormány nem megy bele, mivel az az ország felosztásával jelent egyet [60]. Jellemző, hogy még a magyar–román megegyezési tervezetbe sem került több, mint az, hogy „az oláhok, külön népiséget képezvén hivatalos iratokban a jövőben román nevet fognak viselni.” [61]. A „népiség” kifejezést olvasva, lehetetlen észre nem vennünk azt a kínos feszengést, amellyel kerültk, hogy a románokat minden köntörfalazás nélkül nemzetnek nevezzék.

Adatainkból tehát eléggé nyilvánvalóan világlik ki, hogy ha Kossuthban volt is készség arra, hogy az etnikai nemzetfogalomhoz közeledjen, a politikai nemzet elmélete mellett, mint elvi alap mellett, következetesen kitartott. Csak így érthető meg, hogy a „külön politikai nemzetiség” megadásától, vagyis az ország nem magyar népei önálló nemzeti létének elismerésétől még az egyezkedések idején is, mereven zárkózott el. Legfeljebb csak arról lehet szó, hogy Kossuth nemzetszemléletében az események hatása alatt nagyobb súlyt kapott a történeti Magyarország soknemzetiségű összetételének elismerése, amely elől ugyan korábban sem zárkózott el, és ennek a ténynek hajlandó volt egyes gyakorlati konzekvenciáit is levonni. De ahhoz, hogy ezt következetesen vigye végig, és az országot lakó nem magyar népeket nemzetnek ismerje el, már nem volt ereje.

A fentiek után aligha szükséges magyaráznunk Kossuthnak a politikai nemzet elméletéhez való görcsös ragaszkodását. Ha azonban arra mégis magyarázatot kívánunk adni, a kérdés gyökeréig kell visszanyúlnunk, és arra kell rámutatnunk, hogy Kossuth a történeti Magyarország területi egységének álláspontján állott, ennek pedig a politikai nemzet elmélete felelt meg. Ahhoz, tehát, hogy a politikai nemzetet, mint elvi alapot feladja, az alaptényezőben kellett volna gyökeres változásnak bekövetkeznie, vagyis a történeti Magyarország területi egységével kapcsolatos álláspontjának kellett volna megváltoznia. Erre azonban nem került sor, s ezért történt, hogy a politikai nemzet mellett még akkor is kitartott, amikor annak csődje már teljesen nyilvánvaló volt.

4. Kérdés viszont, vajon nem került-e sor erre az emigrációban, amikor új nemzetiségi politika alapjait vetette meg és a nemzetiségi kérdés megoldásának demokratikus lehetőségeit kutatta?

Minthogy Kossuth nemzetelmélete a történeti Magyarország területi egységének nacionalista célkitűzéseként megfogalmazódó gondolatán nyugodott, és ennek volt függvénye, elsőként is az alapkérdést, vagyis azt kell tisztáznunk, hogy vajon Kossuth akkor, amikor a nemzetiségi kérdés demokratikus rendezését tervezte, eljutott-e a történeti Magyarország területi egységének feladásáig, vagy sem? Következett-e tehát az alaptényezőben olyan változás, amely egész nemzetelméletének átalakulását vonta volna maga után?

RÉVAI JÓZSEF jól ismert tanulmányában Kossuthnak egy 1858-ban Obrenovics Mihály számára Horvátország hovatartozását illetően tett nyilatkozata, valamint egy a Dunai Konföderáció tervében is szereplő, Erdéllyel kapcsolatos, de azután nyomban és számtalanszor visszavont kitétele alapján, arra a megállapításra jutott, hogy bár

következetlenül és bátortalanul, végül mégis eljutott a nagy lépésig, a történeti Magyarország területi egységének feladásáig [62].

Kossuth iratait tanulmányozva azonban arra a végeredményre kellett hogy jussunk, hogy erre nem került sor, és maga, a Révai által felállított tétel is bizonytalan alapokon nyugszik. Egyfelől az Obrenovicsnak tett nyilatkozat annak eldöntésénél, hogy Kossuth fenntartotta-e, vagy lemondott a történeti Magyarország területi egységének gondolatáról, nem vehető komolyan számításba, mivel Kossuth Horvátországot nem tekintette a magyar államterület integráns részének és így az nem állítható a konföderációs terv Erdéllyel kapcsolatos kitételével egy sorba, és a bizonyító erő szempontjából nem tekinthető azzal egyenértékűnek. Erre már maga Kossuth is félreérthetetlenül és világosan mutatott rá: „Ami Horvát-, Tót- és Dalmátországot illeti — írta —, én ezen országokat mind jogilag, mind tényileg, mind területileg nemcsak nemzetiségnek, hanem nemzetnek, souverain individualitással bíró államoknak vallo- lom...” [63]. „Ami végre Erdélyt illeti, az egészen más tekintetbe jő, mint Horvátország. Erdélyi nemzetiség (értsd: nemzet — K. S.) nincs, és soha nem is volt, mint van és volt horvát nemzetiség (értsd: nemzet — K. S.)” [64].

Ami pedig Révai második érvét, ti. a konföderációs terv Erdéllyel kapcsolatos kitételét illeti, az ugyan már komolyan vehető számításba, mivel Kossuth Erdélyt a magyar államterület integráns részének tekintette, de egymagában nem elegendő alap arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le, és kimondjuk, hogy Kossuth ilyen vagy olyan formában eljutott a területi egység gondolatának feladásáig. A nevezetes kitétel ugyanis így hangzik: „Így például Erdély lakói általános szavazattal fogják eldönteni, vajon hazájuk egy legyen-e Magyarországgal? vagy legyen politikailag egyesülve Magyarországgal, közigazgatásilag pedig különállva attól, vagy végre csak szövetségben legyen Magyarországgal és a többi szövetséges állammal, mint maga is autonóm állam, teljes egyenlőségi alapon?” [65]. Véleményem szerint e kitétel alapján nem beszélhetünk egyértelműen feladásról, mivel az abban felállított alternatívák többsége olyan, hogy gyakorlatilag Erdély Magyarországhoz való tartozását biztosítja. Ezen túl pedig teljességgel kérdésessé teszi értékét, hogy Kossuth azt azonnal, a következőkben pedig számtalanszor vonta vissza. Elegendő itt csupán a konföderációs tervvel kapcsolatos dokumentumok egyikét idéznünk: „Erdély, oly föld, mely jogilag, históriailag, physikailag, geographiailag, politikailag, statusgazdászatiilag a magyar korona integráns része, mely nélkül a magyar korona nem magyar korona, Magyarország nem Magyarország, hanem valami csonka, nem tudom micsoda.” [66]. Végeredményében az látszik levonhatónak, hogy ha nem is állna több rendelkezésre, mint a konföderációs terv vitatott passzusa, akkor sem olvashatnánk ki abból többet, mint azt, hogy hosszú pályája során Kossuth egyetlen alkalommal nagyon bizonytalanul késznek mutatkozott arra, hogy a területi egység gondolatát feladja.

Bár nem tartozik kérdésünkhöz, ezúttal mégis szeretnénk rámutatni, hogy a konföderáció terve messzemenő engedményei és demokratizmusa ellenére is, a történeti Magyarország területi egysége alapján, vagyis végeredményében nacionalista alapon kereste a megoldás lehetőségeit, és ez nem csekély mértékben járult hozzá, hogy az érdekeltek elutasították.

Arra a kérdésre tehát, hogy Kossuth eljutott-e a területi egység gondolatának feladásáig, határozott nemmel kell felelnünk. Kossuth, anélkül, hogy ezt javára kívánnánk írni, az emigrációban is fenntartotta a területi egység gondolatát, és ennek megfelelően továbbra is a politikai nemzet gondolata maradt nemzetelméletének tengelyében. Emigrációs iratai arról tesznek egyértelmű tanúságot, hogy amennyiben arra a kérdésre

kellett választ adnia, hogy mi a nemzet, feleletét mindig a politikai nemzet elvi alapján fogalmazta meg.

Nem távolodott el tehát az 1847-ben elfogadott alaptól, de azt egy hosszú élet és egy világot járt ember tapasztalataival szélesítette és fejlesztette tovább. Elmélete új vonásokkal és elemekkel gyarapodott az emigráció éveiben (1849–94). Ebben az időszakban nyírt világos megfogalmazást Kossuthnál az a gondolat, hogy a nemzetek történeti fejlődés eredményeképpen jönnek létre, továbbá ekkor jelenik meg Kossuth nemzetfoglamának másik két tényezője is: az állam és a haza, vagyis a közös terület [67].

5. Mit értett tehát Kossuth a nemzet fogalmán?

Kossuth a nemzetet politikai közösségnek tekintette, s mint ilyet a közösségi szerveződés magasabb formájának fogta fel. Nem ismerjük pontosan, hogy az emberi együttélésnek milyen formáit különböztette meg, sem azt, hogy ezeket miként rangsorolta. Használta: a család, a törzs, a faj, a nép, nemzetiség, emberiség stb. kategóriákat. A nemzetet — valószínűleg korának európai viszonyai alapján — a család és az emberiség között helyezte el. A nemzet írta — „a világrend örök törvénye által, a társas életnek a család és az emberiség közé iktatott szervezete” [68].

Láttuk, Kossuth a reformkor politikai nemzetelméletének hatása alatt kezdte a nemzetet politikai ténynek szemlélni. Eleinte csak a magyar nemzetet tekintette politikai közösségnek. Később azonban ezt, a soknemzetiségű Magyarország testére szabott jellegzetes elméletet általános érvényűvé emelte, s kimondta, hogy minden nemzet csak politikai tényként létezik. Ezzel a korabeli Európában egy sajátos — Magyarországon kívül sehol sem dívó — s egyedül a francia felvilágosítók nemzet-szemléletéhez hasonlítható felfogásnak lett utolsó nagy képviselője.

A nemzetet Kossuth történetileg kialakult politikai közösségnek fogta fel. Távol állott azonban tőle, hogy minden történetileg kialakult politikai közösséget nemzetnek fogadjon el.

Míg magáról a nemzetről egy, a korabeli Európában már túlhaladottnak tekintett felfogást vallott, addig a nemzetfogalom tényezőit a kor követelményeinek színvonalán határozta meg. Az általa megállapított három tényező: az állam, a közös terület vagy haza, a nemzeti jelleg vagy kollektív egyéniség, ha esetleg más tartalommal is, majd minden fontos és irányt adó polgári bölcséleti rendszer listáján rajta volt, ha a nemzet fogalmáról esett szó.

Bár arra külön szabályt nem állított, számos utalásában mégis tudjuk, hogy a nemzet fogalmát csakis az összes ismérvek együttes jelenléte alapján tartotta meghatározhatónak. Egymagában egyiket sem tartotta elegendőnek a nemzet meghatározásához, s ha a felsorolt ismérvek közül valamelyik is hiányzott, az adott népi közösség megszűnt számára nemzetnek lenni [69].

Abból következően, hogy a korabeli európai gondolkodással ellentétben a nemzetet nem etnikai, faji közösségnek, hanem politikai közösségnek fogta fel, nem jutott hely Kossuth nemzeteszemléletében a nyelvnek. Elismerte ugyan, hogy a „nyelvegység kétségtelenül erősíti az összetartás érzetét” [70], de azt a nemzet meghatározása szempontjából már szükségtelennak tartotta. Ha azonban a nemzetfogalom szempontjából el is ejtette a nyelvet, fontosnak tartotta azt az állami élet szempontjából. Az volt az a véleménye — mint láttuk —, hogy az államnak meghatározható típussal kell rendelkeznie. E „típus” szempontjából pedig alapvetően fontosnak tartotta.

Kossuth a nemzetet alapján történeti kategóriának tekintette. Egységes álláspont azonban nem igen volt Kossuth korában arról, hogy a társadalmi fejlődés melyik szakaszára kell tenni a nemzetek kialakulását. Ki ide, ki oda helyezte. Mocsáry Lajos

pl. már a rómaiakat is nemzetként tartotta számon [71]. Kossuth a népvándorlás korát tekintette az európai nemzetek kialakulása korának. Mivel azonban úgy látta, hogy egy adott nemzet, vagy több nemzet is valami oknál fogva ismét néppé, nemzetiséggé sülyedhet vissza, ezen a nagy nemzetformáló korszakon kívül más nemzetalkotó korokat is tarthatott számon. Ilyennek tekintette pl. a XIX. század első felét is.

A nemzet fogalmáról szólva rámutatott, hogy a nemzet mint történeti jelenség, alá van vetve a változás törvényének. Ismerte a „történeti kényszerűség” fogalmát. Vallotta, hogy a társadalom fejlődése meghatározott úton és irányban halad, s ennek során szükségszerűen fellépő, egyetemes érvényű törvények hatnak, amelyeknek „befolyása alól nem lehet magát kivonnia egy nemzetnek sem. Vagy meg kell neki hódolnia, vagy elsepertetik általa. S a létért küzdelem nagy versenyében mindig azon nemzeté az előny, mely a kor irányával magát legjobban azonosítja... A létért küzdelem nagy versenye az elmaradózót nyomorúságra kárhozhatja” [72].

Kossuth azonban a nemzetet nem egyszerű, hanem örök történeti kategóriának tekintette. Egyes nemzetek megszűnését mégis lehetségesnek vélte, oly módon, hogy az elmúló nemzet egy másikba olvad bele.

Amint századának gondolkodói, akként ő is megkülönböztette a nemzet, nemzetiség, nép és faj fogalmait. E megkülönböztetés alapjául az emberi közösségek két nagy csoportjáról alkotott elmélete szolgált. Mint az több utalásából világosan kiderül, az emberi közösségeket keletkezésük alapján két nagy csoportba, a történetileg és a néprajzilag kialakult közösségek csoportjaiba sorolta. Ennek alapján a nemzetet a történetileg, a népet, nemzetiséget, fajt az etnográfiailag kialakult közösségek csoportjába osztotta. Ennek alapján jogi és politikai tekintetben is különbséget tett nemzet és nemzetiség (nép és faj) között. Míg a nemzetnek teljes szabadságát ismerte el sorsának irányítására, addig a nemzetiséget az állammal, illetve az államalkotó nemzettel való megegyezésre utalta.

JEGYZETEK

- [1] Vö. SZEKFŰ GYULA, Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848. Bp. 1926. 9—10. alapján. A nagy francia forradalmat „megelőző szellemi forrongás — írja Szekfű — egyik állandó témája, mennyiben fedi a nemzet-nation fogalma a nép-people fogalmát, s a nemzet körét minő társadalmi osztályok alkotják.”
- [2] A francia felvilágosítók nemzetfogalmát I. A francia enciklopédia. Szemelvények. Bp. 1962. 145—6. Nemzetfogalmukat történelmi irodalmunkban főként SZEKFŰ GYULA vizsgálta (i. h.). Újabbán MOLNÁR ERIK tett figyelemre méltó megállapításokat nemzet-szemléletükre A hazafias-nemzeti ideológiáról c. tanulmányában (Kritika, 1963. 4. 25.).
- [3] Vö. a Kommunista Kiáltványban írottakat (MARX, ENGELS: Válogatott művek I. Bp. 1949. 15.; SZTÁLIN, Marxizmus és nemzeti kérdés, Művei II. Bp. 1949. 317—28.
- [4] ENGELS, Ludwig Feuerbach és a klasszikus német filozófia felbomlása. (MARX, ENGELS, Válogatott Művek II. Bp. 1963. 325.)
- [4 a] Az itt érintett kérdésekkel más összefüggésben részletesen is foglalkozom „A nemzetfogalom átalakulása a magyar történetben 1790—1848” c. az Ungvári Állami Egyetem Tezi dopovigyej ta pobidomlennja Uzsgorod, 1965. kiadványában megjelent dolgozatomban.
- [5] Szózat Magyarország tótajkú lakosaihoz. 1848. december 4. Kossuth Lajos kormányzó-elnöki iratai. Függelék (Sajtó alá rendezte BARTA ISTVÁN) Bp. 1955. 872.
- [6] Deák Ferenc felszólalása a képviselőházban 1866. december 15-én. Deák Ferenc beszédei 1866—1867. (Összegejtörte KÓNYI MANÓ) Bp. 1903. 134.
- [7] Magyar Törvénytár. 1836—1868. évi törvénycikkek Bp. 1796. 490.
- [8] Deák Ferenc felszólalása a képviselő házban. 1866. december 15-én. Deák Ferenc beszédei 1866—1867. (Összegejtörte: Kónyi Manó). Bp. 1903. 135.
- [9] SOMOGYI JÓZSEF, Nemzetesizme Bp. 1941. 57.
- [10] Engels szavainak átvétele Bevezetés „A természet dialektikájá”-hoz c. művéből. (MARX, ENGELS, Válogatott művek II. Bp. 1963. 52.)

- [11]. LENIN, A nemzetek önrendelkezési jogáról. Válogatott művek I. Bp. 1949. 816.
- [12] ARATÓ ENDRE, A magyar nacionalizmus kettős arcúata a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet és a polgári forradalom időszakában. A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Bp. 1964. 90.
- [13] A politikai nemzetszemléletének forrásaira alapvető megállapításokat találni SZABÓ ISTVÁN, A magyarság életrajza Bp. é. n. 206; továbbá a szerzőnek Nemzetszemlélet és magyarságtudat Sorsunk 1943-as évfolyamában megjelent tanulmányában.
- [14]) SZABÓ ISTVÁN A magyarság életr. 208.
- [15] Kossuth levele Napóleon herceghez. 1866. július 21. (Kossuth Lajos iratai VII. Bp. 1900. 270.)
- [16] MOCsÁRY LAJOS, Nemzetiség. Pest, 1858. 41.
- [17] Uo. Moccsáry nemzetszemléletének fejlődésére különben I. TÓTH EDE, Moccsáry, Eötvös, Madách a nemzetiségi kérdésről az abszolutizmus válságának éveiben c. dolgozatát (Filológiai Közöny, 1962/1—2. 134—46.)
- [18] „Nézzünk magunk körül — írja 1841-ben — ... világerővel hat a nemzeti egység iránya, amely nemzet parányi ... indolentiában e világirányhoz nem simul, annak jövődjé: elnyelés, meg járom, szolgaság.” Erdély és unió, egység a magyarnak. Kossuth Lajos beszédei és írásai II. (Szerk.: Kossuth Ferenc.) Bp. é. n. 54.
- [19] Uo.
- [20] Uo.
- [21] Értekezés Magyarországról. (Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 143.)
- [22] Uo.
- [23] Erre utal Herman Ottóhoz írott levele. Collegno (al Baraccone), 1877. május 30. Iratai IX. 190.
- [24] A nemzet „megifjulásáról”, „újjaszületéséről” Pest megye közgyűlésén 1847. január 5-én József nádor halála fölött tartott beszédében olvashatunk. Kossuth Lajos beszédei és írásai I. Bp. é. n. 15—6.
- [25] Partium s Erdély (Beszédei és írásai III. 349.)
- [26] Vámszövetség. (Beszédei és írásai II. 251.)
- [27] Tájékoztató. Beszédei és írásai III. 380—1.)
- [28] Vámszövetség. (Beszédei és írásai II. 251.)
- [29] A teendőik legfőbbike. (Beszédei és írásai III. 476.)
- [30] Kiábrándulás. (Beszédei és írásai III. 241.)
- [31] Legújabb iparmozgalmaink. (Beszédei és írásai III. 376.)
- [32] Uo.
- [33] JOÓ TIBOR, A magyar nacionalizmus, Bp. é. n. 206.
- [34] Széchenyi nemzetfogalomról alkotott nézeteire I. többek közt a Hitel Pest, 1832. 171.
- [35] SZABÓ ISTVÁN, A magyarság életrajza. Bp. é. n. 204.
- [36] Uo.
- [37] Kossuth felszólalása az 1847. december 11-én megtartott kerületi ülésen. (Beszédei és írásai I. 68.)
- [38] Erdély és unió, egység a magyarnak. (Beszédei és írásai II. 54.)
- [39] Taglat. (Beszédei és írásai III. 431.)
- [40] Értekezés Magyarországról. (Irataim az emigrációból II. 145.)
- [41] Kossuth levele Rudnay Józsefhez. Turin, 1867. Augusztus 20. (Kossuth Lajos iratai VIII. 43.)
- [42] Iratai francia kiadásának előszava. (Kossuth Lajos iratai IX. 394.)
- [43] Kossuth felszólalása az 1847. december 11-én megtartott kerületi ülésen. (Beszédei és írásai III. 376.)
- [44] Védvám vagy szabadkereskedés. (Beszédei és írásai III. 395.)
- [45] Legújabb iparmozgalmaink. (Beszédei és írásai III. 376.)
- [46] Magyar gazdasági egyesület. (Beszédei és írásai III. 289.)
- [47] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz. Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. (Kossuth Lajos iratai IX. 228.)
- [48] Magyar gazdasági egyesület. (Beszédei és írásai III. 290.)
- [49] Uo., továbbá: Erdély és unió, egység a magyarnak c. cikkében írja: „Van a nemzeteknek is egy ediségük, mint embernek van”. (Beszédei és írásai II. 54.)
- [50] EÖRVÖS JÓZSEF, A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Bp. 1885. II. rész. 204.
- [51] Kossuth Lajos iratai IV. (Sajtó alá rend.: Helfy Ignác.) Bp. 1894. 33. I.
- [52] Uo.
- [53] Uo.

- [54] Kossuth levele Schwarz Gyulához. Turin, 1868. március 3. (Kossuth Lajos iratai VIII. 157.)
- [55] Beszéd Buda-Pest városa és az egyetem küldöttségének fogadása alkalmával. 1848. március 19. Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847—48. (Sajtó alá rend.: és a bev. tanulmányt írta: Barta István.) Bp. 1951. 675.
- [56] Szentkirályi és Kossuth utolsó követjelentése Pest megye közgyűléséhez. 1848. április 16. Kossuth az utolsó rendi országgyűlésen 743.
- [57] Szózat Magyarország tótajkú lakosaihoz. 1848. december 4. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Függelék (Sajtó alá rend.: Barta István.) Bp. 1955. 872.
- [58] Beszámoló a képviselőház előtt. 1848. december 14. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmán élén I. (Sajtó alá rend.: Barta István.) Bp. 1952. 735.
- [59] Kossuth rendelete. 1849. január 12. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén II. (Sajtó alá rend.: Barta István.) Bp. 1953. 97.
- [60] Kossuth levele Simonffy Józsefhez az erdélyi román felkelőkkel kötendő fegyverszünet tárgyában. 1849. július 5. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. (Sajtó alá rend.: Barta István.) Bp. 1955. 662.
- [61] A magyar—román megbékélési tervezet. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. 723.
- [62] RÉVAI JÓZSEF, Kossuth Lajos. (Marxizmus, népiesség, magyarság Bp. 1948. 155—6.)
- [63] Felvilágosítások a Dunai Confoederatio projectumához. (Kossuth Lajos iratai VI. 19.)
- [64] Uo. 20—1.
- [65] Dunai Szövetség. Kossuth Lajos iratai VI. 21.
- [66] Felvilágosítások a Dunai Confoederatio projektumához. (Kossuth Lajos iratai VI. 21.)
- [67] A kossuthi nemzetfogalom e korszakbeli alakulásával másutt részletesen foglalkozom. (Vö. Kossuth nemzetfogalma emigrációs irataiban. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. 1963. 181—9.
- [68] Kossuth Lajos iratai IV. 33.
- [69] Erre több megállapításból is következtethetünk. Így pl. nem tekintette nemzetnek az olaszokat az egységes Olaszország létrejötte előtt (Irataim az emigrációból I. Bp. 1880. 1—2, 50.) Ausztriát, mivel a nemzet meghatározásához szükséges ismérvek közül csak kettővel rendelkezett, szintén kizárta a nemzetek sorából. (Irataim az emigrációból II. Bp. 1881. 57.)
- [71] MOCsÁRY LAJOS, Nemzetiség. Pest, 1858. 50.
- [71] MOCsÁRY LAJOS, Nemzetiség. Pest, 1858. 50.
- [72] Kossuth levele Thallóczy Lajoshoz, Collegno (al Baraccone), 1877. október 29. (Kossuth Lajos iratai IX. 229—30.)

ТЕОРИЯ НАЦИИ У Л. КОШУТА

III. Каваши

В первой части статьи автор исследует источники теории нации у Л. Кошута. Он доказывает, что теория нации у Кошута исходила в первую очередь из понятия политической нации. Эту теорию разрабатывали венгерские либералы эпохи реформ и созданием этой теории по существу они привели понятие нации в соответствие с многонациональным характером Венгрии. Согласно этой теории понятие венгерской нации было тождественно сумме жителей, живших в Венгрии. Эта теория в самом деле явилась идеологическим выражением территориального единства исторической Венгрии.

Во второй части автор занимается начальным этапом в развитии нации у Кошута, в эпоху реформ (1825—1848). Автор устанавливает, что в этот период теория нации у Кошута проявляется ещё в зачаточном состоянии. Этот период характеризуется тем, что Кошут разделяет теорию политической нации и на основе её определяет понятие нации. Среди признаков нации, установленных Кошутом, проявляется только один: коллективная личность.

В дальнейшем автор занимается вопросом формирования теории нации Кошута во время борьбы за свободу Венгрии в 1848—1849 гг. На основе имеющихся источников он доказывает, что у Кошута обнаруживается склонность к сближению к этническому понятию нации, но он не отказывается ещё от понятия политической нации. Это объясняется тем, что Кошут стоял на точке зрения территориального единства исторической Венгрии, и вследствие этого он не мог отказаться от идеологической формы, выражающей его взгляды, в том числе и от теории политической нации.

KOSSUTHS THEORIE DER NATION

Von

S. Kávásy

Im ersten Teile der Arbeit untersucht der Verfasser die Quellen von Kossuths Theorie der Nation, wobei er nachweist, dass Kossuths Ideen über den Begriff der Nation vor allem von der Theorie der politischen Nation genährt waren. Diese Theorie wurde von den ungarischen Liberalen des Reformzeitalters ausgebildet und damit der Begriff der Nation im wesentlichen auf das charakteristisch aus vielen Nationalitäten bestehende Ungarn zugeschnitten. Nach dieser Theorie war nämlich der Begriff der ungarischen Nation mit der Gesamtheit der das Land bewohnenden Völker identisch. Diese Theorie war eigentlich das ideologische Gewand der territorialen Einheit des geschichtlichen Ungarns.

Im zweiten Teil wird das in das Reformzeitalter (1825—1848) fallende Anfangsstadium von Kossuths Theorie der Nation behandelt. Es wird festgestellt, dass in diesem Zeitabschnitt Kossuths Theorie der Nation erst in embrionaler Form auftritt. Für diesen Abschnitt ist bloss soviel charakteristisch, dass Kossuth sich der Theorie der politischen Nation anschliesst und seinen Nationsbegriff auf Grund derselben formuliert. Von den von ihm festgelegten Merkmalen des Begriffes erscheint zu dieser Zeit erst eines: das der kollektiven Individualität.

Im weiteren befasst sich der Verfasser mit der Frage, wie sich Kossuths Theorie der Nation während des Freiheitskampfes, in 1848—49 gestaltete. Auf Grund der verfügbaren Quellen wird nachgewiesen, dass Kossuth Bereitschaft zeigte, sich dem ethnischen Nationsbegriff zu nähern, doch gab er die Theorie der politischen Nation nicht auf. Das findet seine Erklärung darin, dass Kossuth auf der prinzipiellen Grundlage der territorialen Einheit des geschichtlichen Ungarns stand, und demzufolge auch die diesen Standpunkt ausdrückende ideologische Form, d. h. die Theorie der politischen Nation, nicht aufgeben konnte.

Schliesslich wird die Weiterbildung von Kossuths Theorie der Nation in den Jahren der Emigration (1849—1894) untersucht. Es wird darauf hingewiesen, dass Kossuths Theorie in dieser Zeit durch neue Elemente bereichert wurde. So findet in diesen Jahren der Gedanke eine klare Fassung, dass die Nationen als Ergebnis einer geschichtlichen Entwicklung zustande kommen; weiters erscheinen zu dieser Zeit die beiden anderen Faktoren des Kossuthschen Nationsbegriffs: der Staat und das Vaterland, d. h. das gemeinsame Gebiet.